

ԲՆԱԻՈՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դ

Ի Ն Ք Ն Ա Հ Ա Ճ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ինքնահաճութեան զգացումը ըստ գիտնական ծիլլերի անբնական մտքեր — գաղափարներ են, որոնք մանուկ հասակից մարդու սրտի մէջ մտնելով ժանանակի ընթացքում հետզհետէ աճում, զարգանում են: Ինքնահաճութիւնը մարդկային ազգի ամենատգեղ և վնասակար յատկութիւններից մէկն է: Ինքնահաճանհատը իւր գործերով, խօսակցութեամբ և մտաւոր հասկացողութեամբ չի ցանկանում նշանակութիւն տալ ուրիշների յայտնած կարծիք-

ներին և խելօք սկզբունքներին, այլ անում է այնպէս, ինչպէս ինքն է կամենում: Ինքնահաճութեան դադարը շատ անգամ ժառանգաբար սերունդից սերունդ է անցնում և ամենահաստատօրէն ապացուցուած է, որ ինքնահաճ ծնողների զաւակներն ըստ մեծի մասին ինքնահաճ են լինում: Այդ վնասակար լատիւլթիւնն աւելի նկատուում է հիւանդ քան թէ առողջ երեխաների մէջ և դորա հիմքը չպէտք է որոնել նոցա հիւանդութիւնների մէջ, այլ անդադար այն ներողամբութեան և այն զիջողութեան, որ ծնողները գործ են դնում իրանց հիւանդ երեխաների վերաբերեալ՝ կատարելով նոցա ամեն պահանջը ու ցանկութիւնը: Ինքնահաճ երեխաները միշտ և ամեն ժամանակ ձգտում են, որ անպատճառ իրանց կամքը կատարուի:

Ըստ Զալցմանի, երեխաները ինքնահաճ են լինում և այն գէպքում, երբ դաստիարակները և ծնողները անկարող են լինում նոցա հոգեկան և մարմնական պահանջներին գոհացումն տալ. ահա այսպիսի գէպքերում դիմում են մի այլ միջոցի՝ սկսում են գոռալով, բղաւելով, լալով իրանց կամքը կատարած տեսել, որով կամակորութեան ու ինքնահաճութեան հիմք են պատրաստում: Ինքնահաճութեան այդ վնասակար և տգեղ սերմերը մանկան սրտի մէջ ցանում է մայրը հէնց օրօրոցից: Որպէս զի այդ վատ լատիւլթիւնը գոլութիւն չունենալ մի որ և է անհատի կամ ընտանիքի մէջ, հէնց մանուկ հասակից պէտք է լուրջ ուշադրութիւն դարձնել տնային դաստիարակութեան վերայ և զօրաւոր ու խելացի միջոցներով տեղն ու տեղը արմատախիլ անել այն բոլոր վնասակար ուղղութիւնները, որոնք մուտք են գործում նոցա սրտի և բնաւորութեան մէջ: Գերդաստանի մէջ մայրն է այն հեղինակաւոր անձն, որ իւր աչալուրջ խնամատար ընթացքով, սի-

րալիր ու քնքով Վարուեցողութեամբ պէտք է ձգտի վատ անօգտակար յատկութեանց առաջն առնել և նոցա տեղ լաւ, գեղեցիկ և օգտակար սկզբունքներ դարձեցնել իր մատող զաւակների պարարտ սրտերի մէջ։ Ինքնահաճը ոչ մի ժամանակ ինքն իրան իւր ամբողջ գործերով և էութեամբ միացած և ներդաշնակ չէ ընթանում կեանքի մէջ, ուլլ ամեն մի երևոյթ, դէպք, գործ, խօսակցութիւն նրա աչքին ծուռ և հակառակ և վատ են երևում։ Այսպիսի վատ հակումով օժտուած մարդը թէ իւր ընտանիքում, թէ ընկերական շրջանում և թէ հասարակութեան մէջ իւր ամբողջ կազմով և ձգտումներով մի վայրենի, բարբարոս գազան է հանդիսանում։ Վայ այն ծնողին, որի որդիքը ինքնահաճութեան տգեղ գաղափարներով են լցուած. վայ այն մարդուն, որի կինը ինքնահաճ է և յամառ և ընդհակառակը. վայ այն կնոջը, որի ամուսինը ինքնահաճ է։ Ինքնահաճ ծնողաց որդիքը մի փոքր մեծանալուց յետոյ ընտանեկան օջախից դուրս գալով մտնում են դըպրոցական կեանքի մէջ, ուստի դպրոցի և նրա աշակուղջ ուսուցիչների ու դաստիարակների վերայ մի ծանր և սրբազան բեռն է աւելանում, մանուկների այդ անկեղծ, քրտնաջան մշակները իրանց ամբողջ ոյժը պէտք է դարձնեն երեխայոց մտաւոր, բարոյական, ֆիզիքական կրթութեան վերայ և աշխատեն մրցել, զօրաւոր կռիւ մղել նոցա սրտերի մէջ բռն դրած այն վնասակար երևոյթների դէմ, որոնք նոքա իրանց հայրենի տնից դպրոց են բերել։ Այսպիսի ծանր հանգամանքներում իրանց գործը և կոչումը այն դաստիարակներն են յաջողութեամբ կատարում, որոնք իրանց խելքով և հեղինակութեամբ միշտ բարձր են պահում աշակերտների առաջ և իրանց լաւ կառավարելու ընդհանակութեամբ աշխատում են իրանց սաներին կրթելով հան-

դերձ արմատախիլ անել նոցա մէջ գոյութիւն ունեցող լամառութիւնը և ինքնահաճութիւնը: Դպրոցի զօրաւոր կամքը, ոչոք նրանում պէտք է կայանայ, որ նա ի նկատի առնելով մարդուս կրթութեան գլխաւոր նըպատակը, աշխատի ամենայն խելամոռութեամբ ու զգուշութեամբ ոչնչացնել մանուկների սրտից եսական, ինքնահաճ, լամառ և ուրիշ շատ վնասակար լատկութիւնները և դոցա տեղ պատուաստել միահամուռ սիրոյ, համերաշխութեան և դէպի բարին ու վսեմը առաջնորդող գեղեցիկ սկզբունքները:

II

ԱՆՁՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ, ՀԱՀԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ.

Անճնասիրութեան գաղափարը, ծագումը, նրա առաջ բերած երեւոյթները եւ դարմանը:

Գերմանական նշանաւոր մանկավարժ Շվարցը (1766 — 1837) առաջին դպրոցական ուսուցիչն էր, որ յանձն առաւ ամենայն սիրով գրելու «մանկավարժական օգնութիւն» կամ աւելի լաւ է ասել «մանկավարժական ազգարարը»: Յարգելի մանկավարժը իւր այդ մեծ և նըշանաւոր գործի մէջ ասում է. «Ինչպէս որ բանական մարդը երբ աշխարհ է գալիս և նրա մէջ նկատուում է մի ներքին շարժում, յուզում, որը իւր մէջ պարունակում է չարութեան ոգի և այդ վնասակար գաղափարը արմատախիլ անելու, ոչնչացնելու համար կարիք է զգացւում զօրաւոր դեղի՝ լուրջ խնամատարութեան և հոգացողութեան, այնպէս էլ մարդկային ազգի մէջ երեւացած չար և վնասակար գաղափարները ջնջելու և նոցա տեղ արդարութեան, ճշմարտութեան, ազնուութեան

սկզբունքներ թաղաւորեցնելու համար մեծ պահանջ է զգացուում մանկավարժական մի օգնութեան, օժանդակութեան, որը իսկապէս պէտք է մանկավարժութեան և դաստիարակութեան գործի ամենազլխաւոր և էական մասը կազմէ: Խելացի և զօրաւոր դաստիարակութեան ու կանոնաւոր լուրջ կրթութեան միջոցով կարելի է մարդկութեան անքաղաքավարի անդամներին քաղաքավարութեան հրաւիրել, կրթել և նոցա սրտի ու հոգու մէջ թաղնուած չարութեան, ինքնասիրութեան և շահասիրութեան բոլոր սերմերը, գաղափարները արտաքին զրգուման միջոցով երևան հանել և անհրաժեշտ դարման գտնելով բուժել:

Անկիրթ երեխաներն ըստ մեծի մասին ունին իրանց մէջ մի որոշ կազմակերպուած ամուր ինքնակամութիւն և այդպիսիները որպէս վատ զգացում ունեցողներ շատ անգամ միմեանց բարկացնում, ծաղրում, հայհոյում, անհանգիստ անում, խփում են և իրանց այդ ընթացքով ցոյց տալիս, որ իրանք ոյժ, իրաւունք ունին: Յաճախ վէճերի, կռիւների և խաղերի խանգարման ժամանակ հանդիսանում են որպէս չարութեան, քէն ու ոխի, վրէժխնդրութեան, նենգամտութեան, խարդախութեան, անձնասիրութեան, շահասիրութեան բարեկամներ և նոքա այդ վնասակար ու վատ յարկութիւնները ձեռք են բերում իրանց շրջապատողների անբարեկամ, եսասէր և բարբարոս ընթացքից: Եւ այսպէս արմատանում է նոցա բնաւորութեան և հոգու մէջ իրանց շրջանում կատարուած ամեն մի տգեղ ու վնասակար երևոյթ, խօսակցութիւն և այլն:

Այդ սերունդ փչացնող վնասակար ուղղութեան առաջն առնելու համար պէտք է շատ քաղցր, բարեկամական քնքոյշ հոգացողութեամբ ու զգուշութեամբ աշխատել նոցա սրտի մէջ սերմանել արդարութեան,

ճշմարտութեան, բարութեան ազնւութեան գաղափարները և ընկերական զանազան օգտաւէտ խաղերի միջոցով նոցա ճանտեցնել տալ ընկերների շրջանը, կեանքը, ուր արդարութիւն, հաւասարութիւն, սէր և միահամուռ ընկերութիւն է տիրում, ուր բոլորը միմեանց վերայ հաւասար աչքով են նայում, աշխատում են իրար ծառայել և բոլորի սրտերում եսասիրութեան, շահասիրութեան տեղ տնկեղծ սէր և բուն ընկերական եսասիրութեան ոգի է թագաւորում բոլորի սրտերում:

Գերմանացի հոմաշխարհային գիտնական Կանտը ինքնասիրութեան մասին ասում է. «Դեռ այն օրուանից առաջ, երբ երեխան նոր է սկսում բառեր արտասանել, դեռ այդ օրից շաբաթներ առաջ նրա մէջ արդէն կազմուած է եղել իւր սիրելի եսը, որը անձնասիրութեան համար ծառայում է որպէս աղօտ երեւոյթ և ապա ժամանակի ընթացքում ձգտում է զանազան աղմուկներով, գոռում գոչումով, իւր ցանկութիւնները անասելի քաջութեամբ, կամակորութեամբ ու յամառութեամբ առաջ տանել»:

Այստեղ կամայ ակամայ հարց է զարթնում. ուրեմն ի՞նչ է եսասիրութիւնը կամ ինքնասիրութիւնը: Գրասէր գիտնականը ինքնասիրութիւն բառի մէջ հասկանում է, «Որ դա մի անձի բնածին ջանքը, եռանդն է, որ աշխատում է ամենայն եռանդով մի ուրիշի եսին իր միահեծան հպատակութեան տակ բերելով՝ իշխել, տիրել նրան. այսպիսի ընթացքը ոչ թէ միայն մի սխալ վրեպումն է դէպի մարդիկ, այլ և կատարեալ մեղանչումն դէպի այն բացարձակ արդարութիւն և սէր քարոզող Տէրը, որը Աստուած վեհ անունն է կրում»: Իսկ Հերբարտը ինքնասիրութեան անուանում է. «Մի ոչինչ կէտ՝ գերօ-եսի»:

Ինքնասիրութիւն բառի վերաբերեալ «Զանգերի»

բառարանի մէջ կայ մի բնորոշ վկայութիւն «ո՛վ մարդ, եթէ դու քո ինքնասիրութեան մէջ ապրելով գոհ ես կեանքիցդ, միայնակ ես մնալու աշխարհիս վերայ»: Ինքնասիրութեան զգացումը երեխայի մէջ առաջ է բերում ազատ գործելու և իշխելու ոգի. այդ իսկ պատճառով մանկան ընդհանուր հագեկան կեանքի մէջ առաջ է հանում մերկ եսականութիւնը իւր վատ ու սուր կողմերով:

Բոլոր լայտնի ու փորձուած մանկավարժները համաբեա կարելի է ասել միաձայն այն կարծիքն են յայտնում, որ ինքնասիրութիւնը—եսասիրութիւնը մարդկային ազգի կեանքի բնական և հիմնական նշանն է:

Մարդուս մէջ բնութիւնից կայ մի անվնաս զգացմունք, որը ձգտում է նրան տանելու ազատութեան, երջանկութեան, թշուառութեան:

Այդ բնական եսասիրութիւնը, որը լայտնի է որպէս վնասող մարդկային բնաւորութեան, դրան մենք պատահում ենք մանկական հասակում ամեն տեղ. և որքան մարդս մեծանում, գիտութիւն է ձեռք բերում, նոյնքան նրա մէջ գոյութիւն ունեցող եսասիրութեան տգեղ զգացմունքը տեղի է տալիս աւելի լայն ընկերական և համամարդկային հաւասարութեան զգացմունքի:

Եթէ որ մի երեխայ իւր կեանքի ընթացքում տոնջելով կենդանիներին ուրախութեամբ խանդարում է նոցա կեանքը և առանց խղճահարուելու դիտում է իւր շուրջը կատարուած անգթութիւնները, այն ժամանակ այդպիսի երեխաները մեծանալով նոյն անտարբերութեամբ կնայեն մարդկային ազգի տանջանաց ամեն տեսակ երեւոյթների վերայ և այդպիսին գնալով իւր այդ վնասակար ու անգութ ընթացքի մէջ աւելի յառաջադիմութեան քայլեր է ցոյց տալիս և սառ-

նարին անտարբերութեամբ է նայում մարդկային ազգի տանջանաց վերայ:

Ահա այսպիսի տխուր և սրտաճմլիկ ընդհանրում ճշմարիտ և կանոնաւոր կրթութիւնը, դաստիարակութիւնը ունի իւր մեծ և պատասխանատու դերը կատարելու և ցոյց տալու, որ երեխաները, այդ քնքոյշ տարածները երբէք չպէտքէ անտարբերութեամբ դիտեն ուրիշների կրած չարչարանքները, տանջանքները, վըտերը, ցաւերը և առանց մասնակից լինելու նոցա վըտերին պղատոնական սառնարիւնութեամբ նայեն և թուուցիկ ականարկ ձգելով անցնեն հեռանան: Գեղեցիկ և խելացի դաստիարակութեամբ պէտք է աշխատել երեխայի թարմ և կենդանի զգացմունքը ուրիշների ցաւերի, վըտերի ուրախութիւնների համար զարթեցնել, կենդանի պահել. պէտք է ձգտել նրա վատ երեւակայութիւնը, լիշողութիւնը օգնութեան կոչել, որպէս զի գիտակցօրէն իրեն հասկանալով կարողանայ ուրիշների դրութեան մէջ մտնել: Զշմարիտ և անկեղծ դաստիարակը պէտք է աշխատի իւր ամբողջ ոյժերը և ջանքերը ի մի ամփոփելով իւր սաների սրտի և մտքի մէջ բուն դրած եաստիրութեան վնասակար սկզբունքները արմատախիլ անելով խնամք տանել նրա սրտի մէջ ընդհանրութեան, եղբայրսիրութիւն վսեմ զգացմունքներ պատուաստել և մեծահոգի կրթել: Պօլմէրը ասում է. «Եթէ մանկան ծննդից ծնողները, դպրոցը և կամ դաստիարակները աշխատեն իրենց անհասկացողութեան ու թուլութեան շնորհիւ կուռք դարձնել, եթէ նրա ամեն մի հաճոյքին բաւարարութիւն, գոհացում տրուի և եթէ նրա ամեն մի ինքնակամ ցանկութեան հետ համաձայնուեն... այն ժամանակ այդպիսի ծնողները, դաստիարակները և դպրոցը իրանց ամբողջ էութեամբ ոչ այլ ինչ են ներկայացնելու, եթէ ոչ եաստիրութեան,

շահասիրութեան մի մեծ բով, որի տուած պտուղները ամենից աւելի դառն ու անբուժելի են լինում ծնողաց համար»:

III

ՀՈՂՈՔՈՐԹՈՒԹԻՒՆ, ԿԵՂԾԱՌՈՐԹԻՒՆ, ԴԻՄԱԿՈՒՐ
ՐՈՒԹԻՒՆ

Շողոքորթը անուանում է այն անհատը, որը գործում և աշխատում է միայն այնպիսի տեղ, ուր կարող է իր արածը ակնյալունի տեսնել, որտեղ իրան փառաքշում են և որտեղ նա աւելի միջոց ու վստահութիւն ունի ուրիշների առաջ քծնելու: Շողոքորթ անձը ամենուրեք և ամենքի առաջ իւր իսկական գոյն լինելը ձգտում է ծածկել, կեղծել և աշխատում է իր շրջապատող մարդկանց հետ կեղծաւորաբար վարուել, ճշմարիտ կատարուած իրողութեանը վատ կերպարանք տալ և ամեն մի երևոյթ, գործ, ընթացք անբնականութեան սահմանին հասցնել: Շողոքորթութեան վատ ու տգեղ զգացմունքի հետ ըստ մեծի մասին կապակցութեան մէջ են դիմակաւորութեան, ստախոսութեան, անարդարութեան և կեղծաւորութեան վնասակար զգացմունքները: Բանական մարդը, որ դատելու, մտածելու և վիճելու ընդունակութիւն ունի, կեղծաւորութեան միջոցով փոխելով իւր իսկական էութիւնը, աշխատում է զանազան աններելի և շինծու խօսքերով, անբնական ձևերով մի անհատի գէպի իրան դարձնել, գրաւել և ալգալիսի անձերը այլ և այլ հեղինակութիւն ունեցող մարդկանցից ակնածելով ամեն ջանք գործ են դնում իրանց սիրալիր, լաւ, առաքինի և աւելի արդարադատ

ներկայացնել քան թէ իրանք իսկապէս կան. տեն-
չանօք ուրիշներին դուր և հաճելի լինելու՝ այլ
ձևով է խօսում, գործում և ցոյց տալիս քան թէ ինքը
մտածում է: Կարճ ասած այդպիսի տգեղ յատկութիւն-
ներ ունեցող անհատը իր կեանքի, գործունէութեան
ու խօսքերի մէջ դիմակաւորեալ երևալով աշխատում է
իր շրջապատողներին ցոյց տալ, որ ոչինչ չի եղել և
ամեն բան կեղծ գոյներով են ներկայացնում: Իսկ դիմա-
կաւորութիւնն է մի երևոյթի այն փոփոխութիւնը, որը
իսկական անձին պարզութեամբ չէ ցոյց տալիս այնպէս՝
որպէս է և կայ, այլ փոփոխուած և դիմակաւորուած:

Մարդկային ազգի այս և սրա նման բոլոր պակա-
սութիւնները նրա բնաւորութեանն են պատկանում և
ըստ մեծի մասին առաջ են գալիս ստախօսութիւնից
և ապա կազմում են առանձին առանձին պակասութիւն-
ներ: Կան մարդիկ, որոնք բնութիւնից ունին մի առան-
ձին տենչանք, ցանկութիւն, հակումն դէպի փաղաքշու-
թիւն, քծնութիւն, շողոքորթութիւն, կեղծաւորու-
թիւն... իսկ կան ոմանք, որոնք այդ պակասութիւննե-
րը տեսնում և սովորում են իրանց ծնողներից և կամ
իրանց շրջանի մարդիկներից: Եւ այս երկու դէպքերում
ևս այդ երևոյթները իրանց էութեամբ և վատ կողմե-
րով մարդկային կեանքի համար երևում են որպէս վնա-
սակար թոյներ: Այդպիսի յատկութեանց ոչնչացման վե-
րայ պէտք է սկզբից ուշք դարձնել, ապա թէ ոչ որոշ
շրջան անցնելուց յետոյ ուղղել և բուժելը անհնարին
կ'լինի: Խելացի ծնողների և բարեխիղճ դաստիարակնե-
րի ազնիւ դիրքը, աշխատանքը և միակ ձգտումը պի-
տի այն բանի վերայ կենդրոնանան, որ աչալրջութեամբ
աշխատեն իրանց զաւակների մէջ բուն դրուած այդ
վնասակար և անպատուաբեր չարիքները խորտակել, ոչըն-
չացնել և արմատախիլ անել: Ծնողները և դաստիարակ-

ները պէտք է խիստ ուշադրութիւն դարձնեն, որ իրանց ձեռքի տակ գտնուած մատաղ և անփորձ երեխաները մեծերի առաջ մեծ իրաւունքներ ցոյց չտան, սանձարձակ չ'լինին իրանց գործերի և խօսքերի մէջ, լարգանք և պատկառանք ունենան դէպի իրանց մեծերը, ընկերները և իրանց կատարած գործի վերայ զգոյշ լինին ու աշխատասէր, հնազանդ, խոնարհ և կանոնաւոր կեանք ունենան, Դաստիարակներն իրանց այսպիսի ընթացքով երեխաների համար կ'ստեղծեն կատարեալ կեանք, լի ուրախութեամբ, քաղցրութեամբ և ազնիւ բարեկամներով: Իսկ սորա հակառակ այն ծնողները և կամ դաստիարակները, որոնք լիշեալ ախտերը փոխանակ դարմանելու և բուժելու, իրանց անփութութեամբ աւելի խնամում և աճեցնում են մանկանց սրտի մէջ, այդպիսիները կեանք ստեղծելու փոխանակ, տանջանք և միայն դառն տանջանք են պատրաստում թէ իրանց և թէ իրանց զաւակների համար:

Առակ Բահ. Միմասեանց

